

УДК 341.225.5:629

*Д. А. Іванов,
аспірант кафедри морського та митного права ОНЮА*

**ПРАВОВА ПРИРОДА УСТАНОВЧИХ АКТИВ
МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ МОРСЬКОГО СУПУТНИКОВОГО
ЗВ'ЯЗКУ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ**

Міжнародна морська організація (ММО) з моменту свого виникнення в 1959 р. послідовно вела роботу по підвищенню безпеки мореплавства і розробці високих технічних стандартів, що відносяться до суднових засобів, систем і устаткування. Ідея створення міжнародної організації морського супутникового зв'язку вперше була висунута ММО в 1966 р. У наступні десять років ММО проводилися дослідження різних питань, пов'язаних із створенням нової міжнародної організації, і 3 вересня 1976 р. скликана міжнародна конференція одностайно прийняла Конвенцію і Експлуатаційну угоду про Міжнародну організацію морського супутникового зв'язку ІНМАРСАТ, що привело до створення в 1979 р. Міжнародної організації морського супутникового зв'язку — ІНМАРСАТ, тобто, практично, до надання міжнародному морському судноплавству засобів супутникового зв'язку [1].

Україна, приєднавшись до Конвенції про міжнародну організацію морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ) [2, с. 19–25] (Конвенція ІНМАРСАТ) та Експлуатаційної угоди Міжнародної організації морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ) [2, с. 29–35] (Експлуатаційна угода ІНМАРСАТ) прийняла на себе ряд зобов'язань, головним з яких є забезпечення охорони людського життя на морі і сповіщення про лихо [2, с. 12]. З цією метою на виконання вимог вказаних документів 2 грудня 1996 р. Кабінет Міністрів України Ухвалою «Про створення Єдиної супутникової системи передачі інформації» [2, с. 85] призначив державне підприємство «Укркосмос» учасником Експлуатаційної угоди про ІНМАРСАТ. Тому питання правової природи установчих актів Міжнародної організації морського супутникового зв'язку є більш ніж актуальним в існуючих умовах.

Свого часу вивченням даної проблеми займалися такі видатні наукові діячі, як А. Н. Талалаєв [3], В. В. Ніконоров [4], Є. А. Шибяєва [5], думки яких, поза сумнівом, будуть враховані в даній роботі. Проте, не зважаючи на вже існуючі наукові дослідження, слід звернути увагу на цілий ряд істотних особливостей, властивих темі, що розглядається.

Аналіз установчих актів ІНМАРСАТ дозволяє говорити про особливості цієї міжнародної організації, як «похідного суб'єкта» міжнародного права [6, с. 78]. У науковій літературі існує декілька визначень терміну «міжнародна організація». Якнайповнішим, на нашу думку, слід вважати визначення, згідно якому міжнародна організація розглядається як сукупність взаємодіючих міжнародних органів, встановлених і функціонуючих на основі міжнародного договору, яка володіє самостійними міжнародними правами і обов'язками [7; 8]. Не зва-

жаючи на різноманітність визначень, що зустрічаються в літературі, всі автори виділяють наступні основні юридичні ознаки цієї установи:

1. Заснування та функціонування на основі міжнародного договору.
2. Сукупність взаємодіючих міжнародних органів.
3. Наявність самостійних прав і обов'язків, перш за все, з міжнародного права.

ІНМАРСАТ володіє всіма вказаними ознаками і тому на повних підставах її слід віднести до числа міжнародних організацій. Проте ІНМАРСАТ відрізняється деякою своєрідністю, через яку можна говорити про особливий тип цієї міжнародної організації.

Одна з особливостей полягає у тому, що ІНМАРСАТ безпосередньо займається «забезпеченням космічного сегменту» [2, с. 12] шляхом створення і експлуатації технічних засобів. Саме її існування — це форма міжнародної науково-технічної і виробничої кооперації в області створення і використання супутників для забезпечення морського зв'язку [6, с. 85]. Як відзначає З. А. Гуреев, міжнародна організація ІНМАРСАТ «створена задля безпосереднього управління міжнародною системою морського супутникового зв'язку» [9].

Інша особливість ІНМАРСАТ полягає у тому, що ця організація «функціонує на розумній економічній і фінансовій основі з урахуванням прийнятих комерційних принципів» [4]. На комерційній основі здійснюється фінансування ІНМАРСАТ, розподіл доходів від її діяльності, придбання необхідних організації майна та послуг.

Все це дозволяє віднести ІНМАРСАТ до порівняно нового типу міжнародних організацій — оперативних, поява яких відображена в міжнародно-правовій літературі [5]. Характеризуючи цей тип міжнародних організацій, Е. А. Шибаєва відзначає: «Це — міжнародні організації з сильно розвиненою оперативною функцією, що здійснюють експлуатаційно-господарську і промислову діяльність на комерційних засадах, але які зберегли при цьому юридичну природу міждержавних утворень» [5]. Саме оперативний і комерційний характер діяльності ІНМАРСАТ став підставою для виділення ряду особливостей, відрізняючих установчі акти ІНМАРСАТ від установчих актів традиційних міжнародних організацій. Отож, розглянемо найістотніші з цих особливостей.

Оскільки установчим актом будь-якої міжнародної організації є міжнародний договір [10], в основі діяльності ІНМАРСАТ лежить один з видів такого міжнародного договору — Конвенція, тобто міжнародна угода, укладена з ряду питань в спеціальній області [6, с. 182], а саме — Конвенція про Міжнародну організацію морського супутникового зв'язку, прийнята в 1976 р. Конвенція про ІНМАРСАТ відноситься до міжнародних договорів міждержавного характеру [4]. Це обумовлюється тим, що, відповідно до Конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. (ст. 2 п. 1а), міжнародним договором визнається «міжнародна угода, що укладена між державами у письмовій формі й регулюється міжнародним правом незалежно від того, чи міститься така угода в одному документі, двох, або декількох, зв'язаних між собою документах, а та-

кож незалежно від її конкретного найменування» [11]. Проте, в науковій літературі міжнародний договір визначається як явно виражена угода між державами і іншими суб'єктами міжнародного права, яку було укладено з питань, що мають для них загальний інтерес, і покликана регулювати їх взаємовідносини шляхом створення взаємних прав і обов'язків [12]. Таке тлумачення «міжнародного договору» є найбільш відповідним для віддзеркалення суті даного терміну в рамках досліджуваного питання.

Окрім Конвенції правову основу діяльності ІНМАРСАТ складає Експлуатаційна угода про Міжнародну організацію морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ) [2, с. 25]. Згідно Конвенції «держави, для яких Конвенція набула чинності» є її сторонами і кожна сторона підписує Експлуатаційну угоду або призначає компетентну організацію (учасника), що знаходиться під юрисдикцією цієї сторони, яка підписує Експлуатаційну угоду [2, с. 11]. Отже:

1. Участь в ІНМАРСАТ здійснює одночасно як сторона, так і учасник (п.п. «b», «с» ст. 1 Конвенції про ІНМАРСАТ).

2. Як сторона може виступати тільки держава (п. «b» ст. 1 Конвенції про ІНМАРСАТ).

3. Учасником ІНМАРСАТ може бути або держава (сторона) або національна (державна або приватна) організація (п. «с» ст. 1 Конвенції про ІНМАРСАТ).

4. Експлуатаційна угода укладається тільки між учасниками (п. 3 ст. 2 Конвенції про ІНМАРСАТ).

Існуюча форма подвійної участі в ІНМАРСАТ обумовлена тим, що в деяких державах наданням послуг електров'язку (зокрема супутникового зв'язку) уповноважені займатися не уряди, а лише приватні корпорації. Така практика пояснюється тим історичним фактом, що ще на засновницькій конференції «були суміщені два підходи — створення ІНМАРСАТ на міжурядовій основі і на основі співпраці національних організацій. Було вирішено, що принципові питання діяльності ІНМАРСАТ повинні розв'язуватися на державному рівні, а конкретні питання фінансового і техніко-експлуатаційного характеру можуть розв'язуватися організаціями, що призначаються урядами для підписання Експлуатаційної угоди і для участі в ній» [13].

Таким чином, учасник виступає в ІНМАРСАТ в ролі представника своєї держави і покликаний здійснювати його волю. Разом з тим державна або приватна організація, здійснюючи функції учасника і реалізуючи волю своєї держави, одночасно виражає і свою власну волю, яка має самостійне значення. Самостійність призначеного учасника ґрунтується на його правовому статусі як національної юридичної особи і наданих йому Конвенцією про ІНМАРСАТ повноважень, які мають комерційно-правовий характер:

1. Учасник фінансує діяльність ІНМАРСАТ (п. 1 ст. III Експлуатаційної угоди про ІНМАРСАТ).

2. Учасник одержує відшкодування вкладеного капіталу і компенсацію за його використання (п.п. 1, 2 ст. 5 Конвенції про ІНМАРСАТ).

3. Учасник несе відповідальність за зобов'язаннями, які він бере на себе відповідно до Експлуатаційної угоди (п. «с» ст. 4 Конвенції про ІНМАРСАТ).

Особливий правовий статус учасника виражається також у тому, що згідно Конвенції про ІНМАРСАТ сторона, що призначила його, в цій якості володіє своїми власними правами і обов'язками. Ця сторона, виступаючи в ролі учасника, добровільно приймає на себе зобов'язання міжнародно-приватноправового характеру [4]. Проте національні організації (приватні або державні), здійснюючи повноваження учасника ІНМАРСАТ, не володіють ознаками суб'єкта міжнародного права, оскільки виходячи із ст. 4 Конвенції про ІНМАРСАТ у учасників, що є організаціями, призначеними сторонами, відсутня така найважливіша якість суб'єкта міжнародного права, як самостійність волевиявлення в міжнародних відносинах. Відсутність міжнародної правосуб'єктності в учасника підтверджується тим, що його права і обов'язки в рамках ІНМАРСАТ [14] виникають тільки в тому випадку, якщо він призначений відповідною державою, тобто якщо йому доручено виконувати функції учасника.

Підсумовуючи вищесказане, слід погодитися з А. М. Колодким і Ю. М. Колосовим у тому, що Експлуатаційна угода про ІНМАРСАТ не є міжнародним договором, оскільки вона, регулюючи конкретні експлуатаційні і фінансові питання, що відносяться до ІНМАРСАТ [13], одночасно регламентує взаємовідносини між учасниками, що складаються на комерційній основі. Значення укладання Експлуатаційної угоди, згідно з Ю. С. Ацеровим і А. Л. Колодким, полягає в тому, щоб «звільнити уряди від фінансової відповідальності за діяльність ІНМАРСАТ і від виконання техніко-експлуатаційних функцій. Для цього потрібно було виключити з проекту Конвенції всі положення, що стосуються фінансової відповідальності і техніко-експлуатаційних питань участі в ІНМАРСАТ, і перенести їх в Експлуатаційну угоду...» [15].

Таким чином, Експлуатаційна угода — багатобічний міжнародний контракт, тобто така угода, яка має міжнародно-приватноправовий характер і в якій беруть участь суб'єкти, що знаходяться під юрисдикцією держави, і держави, виступаючи в даному випадку як суб'єкти міжнародного приватного права [4].

Проте, на думку А. Н. Талалаєва, ця угода відноситься до «змішаних» міжнародних договорів, що містять два види зобов'язань: 1) міжнародно-правові між державами і іншими суб'єктами міжнародного права; 2) цивільно-правові і інші неміжнародно-правові зобов'язання між державами і несуб'єктами міжнародного права. Такий договір, на його думку, слід віднести до міжнародних договорів: «Участь несуб'єктів міжнародного права в деяких категоріях міжнародних договорів сама по собі не позбавляє останніх міжнародно-правового характеру» [3].

Тієї ж думки дотримується і Є. А. Шibaєва, пропонуючи розглядати Експлуатаційну угоду не «як самостійний міжнародно-правовий акт, а у вигляді додатку до Конвенції про ІНМАРСАТ, як це, наприклад, зроблено в Конвенції ООН по морському праву 1982 р., де цілі, структура, повноваження, функції, фінанси і т. д., тобто все те, що складає Статут підприємства, надані як Додаток IV до Конвенції. Експлуатаційна угода від цього не втратила б своєї юридичної обов'язковості...» [5].

На закінчення необхідно підкреслити той факт, що, незважаючи на розгля-

наний в даній статті ряд особливостей установчих актів ІНМАРСАТ, як міжнародних угод, всеж-таки ці документи існують і діють тільки в нерозривній єдності між собою, що підтверджується основними положеннями, закріпленими в цих актах, а саме:

1. Укладання Експлуатаційної угоди стає можливим через волевиявлення сторін, закріплене в Конвенції (п.1 ст. II Експлуатаційної угоди про ІНМАРСАТ).

2. Конвенція є правовою підставою для укладання Експлуатаційної угоди (Преамбула Експлуатаційної угоди про ІНМАРСАТ).

3. Експлуатаційна угода укладається відповідно до положень Конвенції про ІНМАРСАТ і відкривається для підписання одночасно з нею (п. 2 ст. 2 Конвенції про ІНМАРСАТ).

4. Експлуатаційна угода набуває чинності для учасника з дати набуття сили Конвенцією для відповідної сторони (ст. XVII Експлуатаційної угоди про ІНМАРСАТ).

5. Згідно п. 3 ст. 29 і п. 6 ст. 30 Конвенції у разі виходу або припинення членства учасником, що є організацією, його функції виконуватимуться або самою державою, або призначеною ним організацією.

Література

1. Глобальная морская система связи при бедствии и для обеспечения безопасности / Пер. с англ. Ю. С. Аперов, В. А. Богданов, Ю. А. Русин; Под общ. ред. Ю. С. Аперова. — М.: Транспорт, 1989. — С. 17.
2. Конвенция о международной организации морской спутниковой связи (ИНМАРСАТ) // Докл. Е. В. Кузнецов С. А. Правовое регулирование поиска и спасения на море. Ч. I. — 1998. — (Б-ка журн. «Торговое мореплавание». Сер.: Правовое регулирование торгового мореплавания; № 7/II).
3. Талалас А. Н. Право международных договоров: Общие вопросы. — М., 1980. — С. 94–95.
4. Никопоров В. В. Особенности учредительных актов ИНМАРСАТ // Правоведпис. — 1991. — № 4. — С. 85–92.
5. Шибаева Е. А. Право международных организаций: Вопросы теории. — М., 1986. — С. 94–97.
6. Баймуратов М. А. Международное право. — Х.: Одиссей, 2000.
7. Малинин С. А. О правосубъектности международных организаций // Вестн. Лeningr. ун-та. 1965. — № 17, вып. 3. — С. 105.
8. Ушаков П. А. Проблемы теории международного права. — М., 1988. — С. 126.
9. Гуреев С. А. Международная организация морской спутниковой связи // Информационный бюллетень / Бюро координации фрахтования судов СЭВ. — 1980. — № 7 (193). — С. 51.
10. Международное право: Учебник / Под ред. Г. И. Тупикина — М.: Юрид. лит., 1982. — С. 175.
11. Україна в міжнародних відносинах: Зб. док. Кн. 1: Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога. — К.: Юрпком, 1996. — С. 20.
12. Талалас А. П. Об основных принципах международного права // Сов. ежегодник междунар. права. 1958. — М., 1959. — С. 513.
13. Колодкин А. Л., Колосов Ю. М. СССР и международная организация морской спутниковой связи (ИНМАРСАТ) // Советское государство и право. — 1977. — № 8. — С. 100.
14. О предоставлении отдельным лицам прав в сфере международного права см.: Фердросс А. Международное право: Пер. с нем. — М., 1959. — С. 151–152.
15. Аперов Ю. С., Колодкин А. Л. Международная организация морской спутниковой связи // Морской флот. — 1977. — № 5. — С. 30.